

ઓપ્શન્સ ટ્રેડિંગની આંટીઘૂંટીની સરળ સમજ

ઓપ્શન્સ કરાર એ બે પક્ષકારો વચ્ચેનો એવો કરાર છે કે જેમાં પહેલેથી નક્કી કરેલા ભાવે ભવિષ્યમાં અંડરલાઇંગ શેર/ સિક્યોરિટી કે કોમોડિટી કે કરન્સીની ડિલીવરી દ્વારા કે ભાવ-ફરકના નફા-નુકશાનના હિસાબ મુજબ લેવડ-દેવડ સંભવિત થાય છે. આ કરાર સમાપ્તિની તારીખે કે તે પહેલાં પણ સમાપ્ત કરી શકાય છે. સમાપ્તિની તારીખને પાકતી તારીખ અથવા સેટલમેન્ટ ડે તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

સ્ટ્રાઇક પ્રાઇસ વિશે વિગતો સમજતાં પહેલા
થોડીક પ્રાથમિક વાતો જાણવી જરૂરી છે. શેરનો
સોદો કરો ત્યારે જ એનું પેમેન્ટ અને ડિલિવરી
આપી દેવી પડે તેવાં સોદાને સ્પોટ સોદા તરીકે
ઓળખવામાં આવે છે. એક્સચેન્જોમાં ટી પ્લસ 1
ડે સેટલમેન્ટની વિચારણા ચાલે છે. આ
વ્યવસ્થામાં સોદો થયાના 1 દિવસ પછી (બીજા
જ દિવસે) પેમેન્ટ અને ડિલિવરી થાય છે, આ
કેશ સેગ્મન્ટનો સોદો થયો. બે પક્ષકારો વચ્ચે
નક્કી કરેલી ભવિષ્યની તારીખે સોદો કરતી
વખતે નક્કી કરેલાં ભાવે સોદો કરવાનો કરાર
થાય એ ફોરવર્ડ કોન્ટ્રાક્ટ થયો. આમાં
એક્સચેન્જ ક્યાંય ચિત્રમાં નથી. આવા સોદા
ઘણાં લોકો કરતાં હોય ત્યારે ચોક્કસ શરતોને
આધારે એક્સચેન્જ સોદા પૂરા થવાની બાંહેધરી
લઈ પક્ષકારોને વાચદામાં સોદા કરવા દે છે.
એક પગલું આગળ વધીએ. લેનાર એમ કહે છે

કે હું ડિલીવરી લેવા તૈયાર છું પણ મારે અમુક ભાવ કોસ થાય તો જ લેવાનો હક્ક જોઈએ છીએ. સામે વેચનાર કહે છે – એવો ચોક્કસ સમય માટેનો હક્ક આપવા માટે હું પ્રિમિયમ લઈશ. જો ભાવ એ ભાવ કોસ કરે તો ઠીક છે, ન કરે તો આપેલી પ્રિમિયમની રકમ હક્ક આપનારની આવક થઈ જશે. આમ કોઈ પણ ઇન્ડેક્સ, શેર , કોમોડિટી , કરન્સીના અમુક ભાવે આવા ઓપ્શન્સની લેવા વેચવાની યંત્રણા સ્ટોક એક્સચેન્જ આપે છે. જાત કે ઇન્ડેક્સના ભાવ અનુસાર ભાવનાં અમુક-અમુક અંતરે ઓપ્શનની લે વેચ થઈ શકે તે માટે એક્સચેન્જ અમુક ભાવના આધારે ઓપ્શનના સોદા કરવા દે , તે ભાવોને સ્ટ્રાઇક પ્રાઇસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને આવા બે સ્ટ્રાઇક ભાવ વચ્ચેના અંતરને સ્ટ્રાઇક ઇન્ટરવલ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે

સેન્સેક્સમાં 100ના સ્ટ્રાઇક ઇન્ટરવલ હોવાથી સોદો કરવો હોય તો 72100ના ઓપ્શનનો , 72000ના ઓપ્શનનો કે 71900ના ઓપ્શનનો કરી શકો.

રાઝની વાત સમજો લો....

તમને તેજી લાગતી હોય તો (1) ડિલીવરી લેવા કેશ સેગ્મન્ટમાં સોદો કરી શકો છો, (2) વાયદે લેણ ઊભું કરી શકો છો, (3) પ્રિમિયમ ચૂકવી કોલ ઓપ્શન લઈ શકો છો કે (4) પ્રિમિયમ લઈને પુટ ઓપ્શન વેચી શકો છો. તો સારાંશ એ છે કે સામાન્ય ખેલાડીઓ તેજી લાગતી હોય તો કોલ ઓપ્શન પ્રિમિયમ ચૂકવીને ખરીદે છે, જ્યારે પ્રોફેશનલ ખેલાડીઓ તેજી લાગતી હોય તો પુટ ઓપ્શન વેચે છે.

કોલ ઓપ્શન્સનો ઉપયોગ: એસેટના એપ્રીશીએશન પર લિવરેજ શરત તરીકે ખરીદી

શકાય છે, તેનાથી વિપરિત ભાવ ઘટાડાથી નફો મેળવવા માટે પુટ ઓપ્શન ખરીદવામાં આવે છે.

યાદ રાખો કોઈ ઓપ્શન ખરીદવાથી તેની અંડરલાઇંગ સંપત્તિ ખરીદવી જ પડે એવી જવાબદારીથી લેનાર બંધાઈ જતો નથી. ઉદાહરણ તરીકે રિલાયન્સનો 3000નો કોલ લીધો હોય અને એક્સપાયરીમાં કે તે પહેલાં જ ભાવ 3000 વત્તા તે કોલ ખરીદવા માટેના પ્રિમિયમની રકમથી વધી જાય તો , લેનાર ડિલિવરી લેવા ચાહે તો તેમ કરી શકે અને ડિલિવરી ન લેવી હોય તો ડિફરન્સની લેવડ-દેવડથી સોદો સરખો કરી શકે છે. ઉપરાંત ઓપ્શન લેનારના કેસમાં મહત્તમ નુકશાન ચૂકવેલા પ્રિમિયમથી વધારે થતું નથી. સામે પક્ષે કોલ ઓપ્શન વેચનાર ડિલિવરી આપવા અને પુટ ઓપ્શન વેચનાર ડિલિવરી લેવા

બંધાયેલા હોવા ઉપરાંત તેમનું જોખમ અમર્યાદિત હોય છે. દા. ત. 3000ના સ્ટ્રાઇક પ્રાઇસનો કોલ કોઇએ રૂ. 125ના પ્રિમિયમે વેચ્યો તેમાં પ્રિમિયમની આવક થઇ , પણ જે સેટલમેન્ટમાં તેણે વેચ્યો તેમાં જ ભાવ વધીને રૂ. 3400 થઇ જાય તો તેને રૂ. 400-125 બરાબર રૂ. 275નું નુક્શાન ભોગવવું પડે. એ જ સેટલમેન્ટમાં ભાવ રૂ. 3900 થઇ જાય તો નુક્શાન એટલું વધી જાય. સામે લેનારના કેસમાં તો ભાવ રૂ. 3000થી ઉપર જ પૂરા સેટલમેન્ટમાં રહે તો તેનું નુક્શાન તો રૂ. 125ના પ્રિમિયમ પૂરતું મર્યાદિત રહે છે.

સમજવા જેવા મુદ્દા

-કોલ ઓપ્શન કોન્ટ્રાક્ટ ખરીદનારને જે સ્ટ્રાઇકનો કોલ લીધો હોય તે ભાવ આવી જાય

એટલે અંડરલાઇંગ ખરીદવાની અને પુટ ઓપ્શન કોન્ટ્રાક્ટ જે સ્ટ્રાઇકનો લીધો હોય તે આવી જાય તો અંડરલાઇંગ વેચવાની તક આપે છે. પસંદ કરેલી અંતર્ગત સંપત્તિ(અંડરલાઇંગ) ચોક્કસ સમયમર્યાદામાં અથવા સમાપ્તિ તારીખે(સેટલમેન્ટ દિવસે) ડિલિવરી આપીને કે લઇને અથવા સેટલમેન્ટ ભાવ અને પડતર કિંમત વચ્ચેના ફરકની લેવડદેવડ દ્વારા સ્ક્વેરઓફ કરી ઓપ્શન કોન્ટ્રાક્ટ સેટલ કરી શકાય છે.

- ઓપ્શન બે પ્રકારના હોય છે. અમેરિકન અને યુરોપીયન. અમેરિકન ઓપ્શનનો સમાપ્તિની તારીખ પહેલાં કોઈપણ સમયે ઉપયોગ કરી શકાય છે, જ્યારે યુરોપીયન ઓપ્શનનો ફક્ત સમાપ્તિની તારીખ અથવા એક્સરસાઇઝની તારીખે જ ઉપયોગ કરી શકાય છે.

-ઇન્ડેક્સના ઓપ્શન્સનું સેટલમેન્ટ કેશ સેટલમેન્ટ જ છે, જ્યારે અંડરલાઇંગ શેરના ઓપ્શન્સ કેશ કે ડિલિવરીની આપ-લેથી સેટલ થઇ શકે છે.

-ઓપ્શન કોન્ટ્રાક્ટની શરતોમાં અંડરલાઇંગ, સ્ટ્રાઇક પ્રાઇસ, અને કરારની સમાપ્તિની તારીખનો ઉલ્લેખ જરૂરી છે.

-શેરોના ઓપ્શન્સના કિસ્સામાં શેરની રકમ સ્ટોક સ્પ્લિટ્સ, વિશેષ ડિવિડન્ડ, મર્જર અને અન્ય લાભો માટે એટજસ્ટ કરી શકાય છે.

લેખક-કનુ જે દવે

(આ માર્ગદર્શક લેખના લેખક કનુ જે દવે છે, આ લેખમાં તેમના અભિપ્રાય વ્યક્ત થયા છે, જે માત્ર માર્ગદર્શનના હેતૂસર છે. આ લેખ માટે

બીએસઈ કે અન્ય વ્યક્તિ કોઈ જવાબદાર રહેશે
નહીં.)